

על אימוץ בכלל ועל אימוץ ילדים שנולדו לגויים

האם מותר לשקר לילד מאומץ ולומר שהוא בן הוריו המאמצים?

מכתב אל הרב ויטמן - ב"ה ירושלים עיה"ק תובב"א. י"ח כסלו תשמ"ט.

לכבוד הרב זאב ויטמן שליט"א, שלום וברכה וכל טוב.

קיבלתי בזמנו את העתק מכתבך שכתבת אל הרב אורי דסברג – מכון צמת, בו העלית השגות מפורסמות על מה שנאמר בנושא של "אימוץ ילדים" בספר "צידה לדרך", ובמכתבך זה הבעת גם את בקשתך, שאני אביע את דעתי בנושא זה בהתייחסות אל מכתבך ואל תלונותיך. אני מבקש את סליחתך, שלא מילאתי את בקשתך זו מיד עם קבלת העתק ממכתבך. הסיבה לכך היתה, שלא הייתי במצב בריאות מלא, וגם הייתי נאלץ לפני החגים לעסוק בדברים שהזמן גרמן שלא סבלו דיחוי, ומיד אחרי החגים נכנסתי לבית חולים לשם ניתוח, ורק כעת מתאפשר לי לכתוב לך במפורט.

למדתי את מכתבך בעיון רב כדבעי. לא קראתי אותו אלא למדתי אותו, ונתעוררו בי שתי תמיהות על מה שכתבת.

א. אתה כותב בזה הלשון: "נושא אימוץ ילדים הינו נושא הלכתי מורכב, מסובך, ועדין, ואיננו עניין שאפשר וראוי להכריע בו "כבדרך אגב". יודע אני בוודאות שלא עלה על דעתך להעליב את מישהו, אך הדברים נשמעים כמעליבים, ומעליבים מאוד. יש בספר "צידה לדרך" ק"ג פרקים ויש בו הכרעות לפחות כמספר זה, בדברים שבמנהג, ושבאיסורי דרבנן, ושבאיסורי דאורייתא, בקלות ובחמורות, והושקעו בהם הרבה טרחה ויגיעה ועמל בכל פרק ופרק ובכל סעיף וסעיף, ואני יכול להבטיח, שבשום שאלה שהוכרע בה, לא היתה "הכרעה כבדרך אגב", ושום הכרעה לא נפלה בקלות ראש. וכך נכתב בהסכמה שכתבתי למחבר שנדפסה בראש הספר: "ואני מפיל תחינתי לפני הקב"ה שיציל אותי מטעות כלשהי, שלא אקלקל את כוונתו הטובה (של המחבר)". גם משפט זה לא נכתב כבדרך אגב, אלא מתוך חרדה ויראה והתפילה והתחינה יצאה ויוצאת עד היום מעומק הלב.

ב. אתה כותב באשר לאסמכתא מדברי הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל גם כאן יש טעות חמורה. בהערה נאמר, "שבעל ה"אגרות משה" מעלה חששות רבים בנוגע לאימוץ בכלל,

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

ומייעץ שלא לאמץ ילד שנולד לנוכרית", ויש לתקן ולכתוב "חששות רבים בנוגע לאימוץ נוכרים ומייעץ וכו'.

ישנן ב"אגרות משה" כלק יורה דעה שתי תשובות שהוא משיב, העוסקות באימוץ ילדים – סימן קס"א וסימן קס"ב. הכותרת לסימן קס"א היא: בדבר אל הלוקחים ילדים מנוכרים לגדלם כבנים שקורים אדאפטירן", והיא נשלחה אל "מע"כ ידידי הרב הנכבד..." הכותרת לסימן קס"ב היא בעניין אדאפטירן קינדר שעושים במדינה זו, והיא נשלחת "אל מע"כ ידידי הנכבד מר ר'...". לפי זה הבנו שהראשונה נשלחה אל רב אחד, השואל איך לנהוג במקרה שהורים כבר אימצו להם ילד נוכרי. ולא אל אדם שהוא עצמו מחזר לאמץ ילד, יהיה מי שיהיה – ילד יהודי או ילד נוכרי. ובתשובה זו אל הרב אינו מעלה שום דבר שיש בו להראות על הסתייגות כלשהי מן האימוצים הנהוגים במדינה, ואינו מגלה כלל אלו שאלות הוא רואה שיתעוררו בגידול ילד מאומץ – יהודי ונוכרי. הוא רק כותב שם איך לגייר אותו, איך לנהוג במילה של הילד הנוכרי, ואיך לנהוג בטבילתו ובקריאת השם שלו, ואיך גם ינהגו בקריאת השם של הילדה המאומצת.

בתשובה השנייה אין לנמען, תואר רב, היא נשלחה אל "מע"כ ידידי הנכבד מר ר'...", והיא מתחילה בזה הלשון " הנה בדבר עניין אדאפטירן קינדר כאופן שעושים במדינה זו, יש עניין שלא טוב בשל ילדי ישראל, ולא טוב בשל ילדי נוכרים, ולא ראי זה כראי זה..." ובתשובה עצמה האריך להסביר, מה הם הקשיים שמי שהולך לאמץ ילד יהודי צריך להיות מודע להם: " דבשל ישראל צריך מתחילה לידע שאינו ממזר ולא שתוקי ואסופי...", והוא הולך ומסביר באיזה מקרה יהיה הילד ממזר: "דהוא לחקור, האם היא (האם) אשת איש שהלך בעלה ממנה בלא גט כשר וזינתה וילדה שהוא ממזר מספק... "ואף שנודע שהאם היא פנויה יש לחוש, שמא הבועל הוא בעל אחותה, או היה בן אחיה, או בן אחותה..." אחרי כן הוא כותב שגם אחרי שנתברר שהילד אינו ממזר, יש קושי נוסף: " ואף כשנודע שהיא פנויה ... ואף שהוא בן הנידה – מותר לקהל וגם כשהיא כך – מותרת לכהונה, מכל מקום יש לאסור (מה לאסור?) כשלא ידעו מי הוא אביו ומי היא אמו... כמפורש זה ביבמות (לז:), וצריך לכל הפחות שיהיה ידוע אצל אחד מי האב ומי האם... ורק אם נשתקע שם האב או האם... אין לאסור... אבל אם עדיין לא נשתקע ועל ידו ישתקע אסור מקרא ד' ומלאה הארץ זימה'.

אחרי זה הוא מסביר מה יהיו הבעיות ההלכתיות באימוץ של ילד נוכרי, וזה לשונו: "וחיסרון זה ליכא בשל נוכרים, דאין מהם ממזרות ולא איסור קרובות לכשיתגיירו. אבל מכל מקום צריך להודיעו קודם בן "ג לזכר וקודם בת "ב לנקבה". והוא מאריך הרבה בעניין הגרות, ובמציאות הפרקטית שיהיה קשה לדעתו לקיים את הגרות. אחר כך הוא מעלה את האפשרות כגרות לשם עבדות, שבזה לא יהיה פגם בגרות. שיוכל לגרום לביטולה מן הדין, אבל הוא מראה את הקשיים להוציא דבר זה בפועל, והוא תובע שיודיעו לאב שמוסר לו את הילד לאימוץ שהוא יגייר אותו, "לעבד" להורים המאמצים אותו, ורק בהסכמתו של האב יהא לגיור כזה תוקף מבחינת ההלכה, ושמה גם יועיל מן הדין, כשהאם מוסרת אותו לאימוץ ולגרות.

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

המה יש לו באימוץ של ילד נוכרי אריכות רבה יותר במשא ומתן ההלכתי, מאשר באימוצו של ילד יהודי, ובסוף הוא כותב בזה הלשון: "ואם לעצתי תשמעו, אין צריך להכניס זרע נוכרים, כי אין בזה שום צורך ותכלית, ורק כשבא מעצמו להתגייר לשם שמים צריך לקבל", והוא חותם " ידידו משה פיינשטיין".

מתוך שתי התשובות הבנו שבמקרה הראשון הוא לא נשאל על האימוץ, אלא המדובר היה במקרה אימוץ שהוא לא נשאל עליו כלל. הרב שאל על מקרה של אימוץ שכבר נעשה, של ילד נוכרי, איך לבצע את הגיור שלו – את המילה ואת הטבילה, והוא ענה על מה שנשאל, ועל מה שלא נשאל לא ענה. אבל בפעם השנייה הוא נשאל על ידי מי שעמד עוד לפני עשיית מעשה, וכאן ענה על עיקר האימוץ. לשואל הזה הסביר באריכות, מה הן הבעיות ההלכתיות העומדות לפנינו כשאנו באים לאמץ ילד, אם זה ילד יהודי, ואם זה ילד נוכרי. והוא כותב: "יש עניין שלא טוב בשל ילדי ישראל, ולא טוב בשל ילדי נוכרים, ולא ראי זה כראי זה..." כלומר לא טוב לאמץ ילד כזה ולא טוב לאמץ ילד כזה, ובילד כזה ישנם באימוץ שלו קשיים הלכתיים שלו, ובילד כזה ישנם קשיים הלכתיים אחרים.

הוא מונה אותם ומסביר אותם, כדי שידע ההורה המאמץ לקראת מה הוא הולך, וישקול בעצמו אם הוא יוכל לעמוד בקשיים ולהתגבר עליהם. וזה שהאריך בקשיים שיעמדו בפני אימוצו של ילד נוכרי, זה אולי מפני שהיה צורך להסביר את הבעיות שבהלכה, שאינם ידועים כל כך ואינם מובנים כל כך למי שלא עסק בלימוד גמרא והלכה בהיקף גדול כל כך, מה שאין כן באשר לבעיות שיעמדו בהם בעת אימוץ ילד יהודי. אך יותר נראה לומר, שהטעם לזה שהאריך כאן יותר, הוא מפני שזה סביר הרבה יותר בציבור שלו שבארצות הברית, שהמבקש לאמץ לו ילד יקבל לאימוץ ילד נוכרי ולא ילד יהודי, וכיוון שלא היה זה הרב ששאל, אלא ההורה הפוטנציאלי, לא היה צורך להורות לו כיצד תיעשה הגרות, כי בוודאי זה ייעשה על ידי רב ובהוראת תלמיד חכם, והורה זה לא שאל על כך.

על פי תשובה סימן קס"ב ניסחנו אפוא את סעיף א' בפרק על אימוץ ילדים בזה הלשון: "זוג הרוצה לאמץ לעצמו ילד, עדיף שיאמצו בן לאם נוכריה שבו אין חשש לממזרות". כי זוג שיאמץ ממזר מקבל על עצמו עול, שקשה לראות איך הוא יוכל לעמוד בו. אם ירצה לקבל על עצמו עול מלכות שמים, ולחנך את הילד או את הילדה שדבק בהם כתם משפחה כזה, הלא לא יוכלו להתחתן עם בן או בת ישראל כשר, וגם אם יתחתנו עם גר או גיורת, יעבור כתם זה בירושה, וכל זרעם יהיו מנועים לעולם לקחת להם בן זוג כשר. ואילו אם יעלימו מהם את דבר הממזרות, ירבוץ עליהם עוון כבד זה, שטימאו את בית ישראל בכתם הממזרות, מה שאין כן כאשר יאמצו ילד נוכרי, ואפילו יתברר על פי החששות שמעלה הגאון שאין הגרות תופסת, הרי נוכרי שבא על בת ישראל הוולד כשר, תהא התקלה קטנה יותר. ואם יזכה המאמץ ויחנך אותם ליראת שמים בה' יוכלו בגדלותם לסבול ולהתגייר גרות שלמה לדברי הכל.

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

לעומת זה בניסוח שאתה מציע: "המעוניינים התקלה עוד יותר. ואם יזכה המאמץ ויחנך אותם ליראת שמים בה' יוכלו ובגדלותם לסבול ולהתגייר גרות שלמה לדברי הכל. לעומת זה בניסוח שאתה מציע: "המעוניינים לצאת לדרך על מנת לאמץ ילדים, צריכים להיות מודעים... וראוי שיבררו בטרם נסיעתם ובטרם הליכתם על צעד כזה עם מי שבקי בהלכה, כיצד לנהוג בעניין עדין ורגיש ומורכב זה". במטותא ממך, כיצד אתה מייעץ עצה זו, וכי אתה משוכנע שמי שיתיימר לפסוק לו הלכה לא "יכריע לו גם הוא כבדרך אגב" כפי שקרה לנו לדעתך? ושמה גם הוא אחרי עיון רב יבין מתוך דברי הגאון כפי שהבנו אנחנו?

אתה כותב באשר לאסמכתא מדברי הגאון... גם כאן יש טעות חמורה. בהערה נאמר שבעל ה"אגרות משה" מעלה חששות רבים בנוגע לאימוץ בכלל, ומייעץ שלא לאמץ ילד שנולד לנכרית. מה לעשות אם אנו הבנו מדבריו בתשובה סימן קס"ב, שאמנם הוא מעלה חששות רבים גם באשר לאימוץ ילד יהודי, ושם הוא ורה המאמץ הפוטנציאלי יבחן את כל הקשיים ההלכתיים שיעמדו לפניו, בתהליך לבחור בין שני דברים קשים, והגאון גם מעלה על דעתו, שעקב כך תפל אצלו ההחלטה לבחור בילד נוכרי ולא בילד יהודי, מפני שלא יוכל לעמוד העול הכבד של גידול ילד ממזר כפי שתיארתי אותו למעלה. אמנם בסוף דבריו מייעץ לו הגאון, וזה מעבר לשיקוליו הקשים ההלכתיים, שלא להכניס ילד נוכרי לכלל ישראל, שהרי מפי חז"ל נצטוונו לדחות את כל הבא להתגייר, עד שיתברר לנו שהוא בא מעצמו להתגייר בלב שלם ובנפש חפצה. על פי זה יש לי תמיהה גדולה, איך זה יכולת להבין מדברי הגאון אחרת ממה שהבנו אנחנו.

אתה תמה עלינו שהכנסנו פרק זה על שלושת סעיפיו בספר. ואתה גם שהכרעה בנושא זה כבדה מדי בשבילנו. אנו סבורים שכל מה שנכתב בספר זה הוא בעצם כבד מדי בשבילנו, בשבילי שאני האחראי לכל ההכרעות ההלכתיות שבספר, וגם בשביל המחבר עצמו. אבל ניגשנו לזה, מפני שהרגשנו שספר כזה חייב להיכתב, והוא כאילו "מת מצווה", שאין מישהו אחר שיעסוק בו, וסמכנו על מה שאמרו חז"ל: "במקום שאין איש השתדל להיות איש", ובוודאי לא נוכל לומר שלא טעינו בספר בשום דבר. אנו נשמח מאוד על כל הערה שיעירו לנו, ואם נדע ליישב קושיות ניישב אותן בעזרת ה', ואם לא נדע ליישב אותן, לא נתבייש להודות על האמת ולא נתעקש לעשות סניגורין לדברינו. ובאשר לפרק זה על האימוץ, אילו חשבנו שאלה יהיו שאלות של מעשים בכל יום שישאלו, היינו משתדלים להאריך בהם כפי שהארכנו בנושאים אחרים – בהלכות שבת, כשרות, תפילה, וחציית קו התאריך למשל, אבל מפני שידענו שהן נדירות, ויותר מזה נדיר ביותר הוא, שיביאו אותן בפני מורה הוראה, על כן קיצרנו בהן מאוד, ואמנם הבאנו אותן כבדרך אגב, אבל עסקנו בהן לגמרי לא כבדרך אגב, אלא אחרי עיון רב ובכובד ראש מרובה. ואם שגינו במשהו בכל הספר, נתפלל שבכל מקרה של טעות שלנו יפנה הקב"ה את השואל שיבוא לשאול בלב שלם אל תלמיד חכם שיורה לו תורת אמת, ושאלנו לא נבוש ולא נכלם ולא נכשל לעולם ועד.

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

הבחירה מה להכניס בספר ומה לא להכניס בו נתונה לשיקול דעתו הבלעדי של המחבר, ובוודאי היה עליו להקדים לכל הכרעה שיקול דעת מעמיק ורציני, ולהטיל על המאזניים כל הבעד וכל הכנגד, ובוודאי כל הטענות שבעד ושכנגד הן נכונות, ובכל זאת יש להחליט, ולמישהו צריך להיות העוז להחליט.

כדי להדגים מה שאמרתי על נדירות השאלה, אגיד רק, שאני מורה הוראה כשלושים שנה בשכונה שאני גר בה וגם הרבה שנים לפני כן, ואני מכיר רק חמש משפחות שאימצו להם ילדים. מהן שלוש משפחות שלא ידוע לי אם שאלו רב לפני שאימצו להם את הילדים, האב הרביעי הוא בעצמו בן תורה חשוב, ואני מניח שהוא שאל מורה הוראה מובהק, ואילו המשפחה החמישית אני הוא שעסקתי איתם ודיברתי על ליבם, והם אמנם מגדלים שלושה ילדים מאומצים, אחרי שחקרו על מוצאם נתברר להם שהם אינם ממזרים.

אני שמעתי פעם, שכאן בארץ אין המוסדות הממונים על כך מוסרים ילדים לאימוץ כשידוע להם שהם יהודים. אבל ח"ו שילדים אלה הם מופקרים ונעזבים, אלא הם נמסרים למוסדות המגדלים אותם. האם ילדים אלה גדלים כשומרי תורה? ואם כך הוא האם יהיה בכוחם לשאת שהוריהם הטילו עליהם ספק בחטאתם?

ראו איך דיברו חז"ל על הממזרים:

א. (יבמות): שאלו את ר' אליעזר, ממזרת לאחר עשרה דרי מהי? אמר להם, מי יתן לי דור שלישי ואטהרנו. אלמא קסבר ממזרא לא חי. וכן אמר ר' הונא ממזרא לא חי. והאנן הנן ממזרים אסורים ואיסורם איסור עולם? אמר ר' זירא... דידיע חי, דלא ידיע לא חי, דידיע ולא ידיע עד תלתא דרא חי, טפי לא חי. ההוא דהווה בשיבבותיה דר' אמי, אכריז עליה דממזרא, הווה בכי ואזיל, אמר ליה חיים נתתי לך.

ב. (ויקרא רבה, פרשה לב, ו): אמר רב, לעולם אין ממזר חי יותר על שלושים יום. אמר ר' הונאי, אחת לשבעים שנה הקב"ה מביא דבר גדול לעולם, ומכלה הממזרים, ונוטל כשרים עמהם... כל כך למה? שלא יתפרסמו החטאים... ובהמשך: מיומיה דר' ברכיה סליק להבא חד בבלאה, והווה ר' ברכיה ידע ביה דהוא ממזר... כיוון דחסל מן דרש אזל לגביה, אמר לון ר' ברכיה. חינון דכוון בהדין גברא והוא ממזר, עבדון ליה פסיקא, כיוון דנפקון להון מן חסון, אמר ליה, רבי, חיי שעה אחי בעי גבך ופסקת חייו דהאי גברא, אמר ליה: חיך, חייו יהביה לך.

מכאן משמע לכאורה, שאחרי שידעו שהוא ממזר לא ירצו לתת לו צדקה, ולכאורה עוד משמע שגם ר' ברכיה מתחילה לא השתדל בשבילו, אלא מפני שרצה לפרסם הדבר שהוא ממזר. והנה זה מנוגד

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

למה שאומרת הגמרא שלא לפרסם ממצרים (קידושין עא.), וראה באבן העזר סי' ב, ה ברמ"א כיצד ליישב.

ואמנם איני יודע לחלוק עליך בזה, אם יש מצווה להחזיק בידי ממזר ולפרנס אותו, אבל לכאורה יש לך ראייה מן המשנה שהבאת, שממזר קודם לגר לצדקה, וכן גם נפסק ביורה דעה סימן רנ"א, ט'. אבל ראה שם בהערה של ברכי יוסף, ולפי דרכו אולי אפשר יהיה לדחות את הראיה משם.

ג. (יורה דעה סימן רס"ח, ד'): ממזר בישראל הוא (למצוות מילה), ומברכים עליו ברכת מילה עד "סידור הברית", אבל אין מבקשים עליו רחמים. ובש"ך (סק"ט): אבל אין מבקשין עליו רחמים, כלומר אין אומרים עליו "קיים את הילד", מטעם דלא ניחא להו לישראל הקדושים לקיים הממצרים שביניהם. ומטעם זה העומדים שם אל יאמרו אחר שנימול "כשם שנכנס לברית וכו' ", כן הוא במהרי"ל. ובט"ז (סק"ח): כתב במהרי"ל, שיש לקרות שמו "בידור" על שם הפסוק "כי דור תהפוכות המה", כדמצינו בפרק בתרא דיומא. וכתב עוד שימולו אותו במקום אחר, כגון בפתח בית הכנסת, לא במקום שמלים הכשרים, עד כאן לשונו.

והנה מאמצים שיגדלו ממזר, אם ירצו לקיים הוראה זו, איך יוכלו אפוא במשך כל השנים הארוכות שיטפלו בו, שלא להתפלל על הילד המאומץ שלהם, כשתפקוד אותו מחלה, איך יוכלו לבלוע את צערם, כשיראו אותו מתפתל בייסורים, ואיך יוכלו לסגור את ליבם ואת פיהם, מלהוציא אף מילה של תפילה ותחנונים לפני בורא עולם? ואיך יחשוב השולחן ערוך שדבר כזה אפשרי, ואיך נאמר שהשולחן ערוך, יצווה עלינו לאמץ ילד כזה ולגדלו בביתנו? ואילו על ילד נוכרי שאומץ ונימול על ידי אביו המאמץ, כותב הגאון ב"אגרות משה" בתשובה סימן קס"א, וזה לשונו: ואז יקראו לו שם ויברכוהו אז בנוסח זה: "או"א קיים את הילד הזה לישראל". ולכאורה זה סותר מה שנפסק ביורה דעה (סימן רנ"ט, ט') שממזר קודם לגר להחיותו, ובוודאי צריך לחלק כפי שמביא בברכי יוסף, שכשהם מוטלים לפנינו אנו חייבים לרפא אותם, הגם שאין זה נכון להתפלל לפני הקב"ה שישלח לממזר רפואה שלימה מן השמים, " מטעם דלא ניחא להו לישראל הקדושים לקיים הממצרים שביניהם". ולפי זה ילד ממזר שחלה במחלה מסוכנת, שומה על ההורים המאמצים להשתדל בכל כוחם על רפואתו, אבל אין להם להתפלל שיחיה. האם אין זה יותר טוב, ליעץ להם שלא יקבלו ילד כזה לאימוץ?

בסעיף השלישי בפרק צ"א נאמר: אם החליטו ההורים להסתיר את עובדת היותו מאומץ, יוכלו לספר שאין עורכים פדיון הבן, משום שהבן נולד בניתוח קיסרי או שהיתה הפלה קודם ללידה זו. ותה מעיר על כך בזה הלשון: "מבלי להיכנס לדיון מבחינה חינוכית, מבחינה פרקטית ומבחינה הלכתית, העם יש מקום להמלצה בכלל, ולהמלצה הלכתית בפרט, כיצד תשקר במקרה זה... – אהובי ידידי, לחשוד בנו שלא שמנו לב להרהר בכל זה, איננו עבירה, אך לחשוד בכל זה בגאון ישראל הרב משה פיינשטיין זללה"ת, זה בוודאי אסור. הלא הוא כלל בתשובתו סימן קמ"א (ד"ה

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

ואם ותביישו) פסקה הדומה לזאת שצירפנו ב"צידה לדרך", וזה לשונו שם: " ואם יתביישו ולא ירצו שידחו קריאת השם עד אחר התפילה יכולים לקרוא לו שם גם תיכף אחר המילה, אבל טוב לדלג תיבת "לישראל" (שהרי לפני הטבילה עדיין אינו ישראל), אלא לומר "קיים את הילד הזה"... "כלומר טוב לדלג אינו הכרחי לדלג. היינו שאם יתביישו גם בזה יוכלו שלא לדלג אף על פי שזה שקר, וכן בפסקה הקודמת, זה לשונו: "יקראו לו שם ויברכוהו אז בנוסח זה "קיים את הילד הזה לישראל ויקראו שמו בישראל פב"פ על שם המגדלו, כי אף שבעצם היה צריך לומר "בן אברהם אבינו", אבל כיוון שרוצה המגדלו שיקראו על שמו, יכולים לעשות כן, ואין לחוש לקלקול... דלא שכיח שיקדשו בסמננו קרובות שאין קידושין תופסות בהן, הא יהיו מוכרחים לגלות לו קודם שייעשה בן "ג, שהוא בן נכרים שגירוהו..."", עד כאן.

הא דקמן שאינו חושש, לא לשקר ולא לקלקולים, בדומה למה שאתה העלית.

ושוב אני תמה, למה לדעתך אסור לשקר במקרה כזה. ועד שאתה תמה עלינו, למה לא תתמה על רבותינו בעלי התלמוד? הנה מסופר על רב פפא (ברכות מג:): רב פפא איקלע ליבי רב הונא בריה דרב איקא. אייתו לקמייהו שמן והדס, שקל רב פפא בריך ההדס דרישא והדר בריך אשמן, אמר ליה, לא סבר מר הלכה כדברי המכריע? אמר ליה, הכי אמר רבא הלכה כבית הלל. ולא היא, לאשתמוטי הוא דעבד, וזה לשונו של רש"י שם: ולא היא – לא אמר רבה הלכתה כבית הלל, אלא רב פפא אכסיף לפי שטעה, והשמיט את עצמו בכך, עד כאן. הנה סובר רש"י שמותר להשתמט בכגון זה כדי להימלט מפני הבושה. ועוד על רב פפא (נזיר לח:): מתיב רב פפא, רבי אלעזר אומר, נזיר, שהוא שותה יין כל היום... אמר ליה רבינא מפרזיקיא לרב אשי, והא שייר דבין הביניים! אלא אמר רב פפא לא תניא מדי חמש. ומאחר, דלא תניא חמש, מאי טעמא אותביא? אמר רב פפא, אנא סברי לאו גמרא הוא בידיה והדר ביה, ולא ידענא דגמרא הוא בידיה, ולא הדר ביה. – הנה כי כן בדה ברייתא כדי להביא את אביי למבוכה! ובין רבא ור' יוסף קרה דבר דומה לזה (עירובין נא:): רבא ור' יוסף הוו אזליה באורחא (לפני כניסת השבת). אמר ליה רבא לר' יוסף, תהא שביתתינו תותי דיקליא דסביל אחווה, ואמריה לה תותי דיקליא דפריק מריה מכרגא. אמר ליה, לא ידענא ליה, אמר ליה. סמוך עלי, דתניא ר' יוסי אומר, אם היו שניים, אחד מכיר ואחד שאינו מכיר, זה שאינו מכיר, מוסר שביתתו למכיר, זה שמכיר אומר: תהא שביתתינו במקום פלוני. ולא היא, לא תנא ליה בר' יוסי, אלא כי היכי דלי קבליה מניה, משום דר' יוסי נימוקו עימו, עד כאן.

ועל רבא בר בר חנה מסופר בגמרא (ברכות נ"ג:): רבה בר בר חנה הווי קאזיל בשיירתא, אכיל ואשתלי ולא בריך. אמר היכי אעביד? אי אמינא להו אינשאי לברך, אמרי לי כל היכא דמברכת לרחמנא מברכת, מוטב דאמינא להו אינשאי יונה דדהבא, עד כאן.

הרב שלמה מן-ההר זצ"ל

הנה כל אלה וכיוצא באלה דברים המסופרים לנו במקומות נוספים בתלמוד, כלולים במה שאמרו (בבא מציעא כג:): כהני תלת מילי עבידי רבנן דמשנו במילייהו – במסכת, בפוריא, ובאושפיזא... וגדולה מזו אמרו (שם פז): גדול השלום שאפילו הקב"ה שינה בו.

סוף דבר אמינא יישר כוחך שכתבת מה שנראה לך, ומני ומנך תסתיים שמעתתא, ומליבי אני מודה, על שלא החזקת את הדברים בליבך. והלוואי שכל מי שיש לו השגות על דברינו היה מעיר לנו, ובכך היו עוזרים לנו לגלות את השגיאות שעדיין לא נתגלו לנו.

ובתפילה שנזכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ובתודה רבה הנתונה לך.

שלמה מן-ההר